

6. Философский энциклопедический словарь [Текст] / Под ред. А. А. Грицанова. – М. : ИНФРА-М, 1998. – 576 с.

Надійшла до редколегії 19.01.11

УДК 1(091)

Т. С. Попад'їна

Національна металургійна академія України

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОЇ ОСВІТИ В ФІЛОСОФІЇ І. О. ІЛЬІНА

Аналізуються підходи І. О. Ільїна до філософії правової освіти та виховання, його оцінка значення розвиненої правосвідомості у забезпеченні правопорядку у державі

Ключові слова: право, правова освіта, правосвідомість.

Анализируются подходы И. А. Ильина к философии правового образования и воспитания, его оценка роли развитого правосознания в подержании правопорядка в государстве.

Ключевые слова: право, правовое образование, правосознание

The article analyzes Ilyin's approach to the philosophy of legal education and training and his assessment of the significance of developed sense of justice in maintaining law and order in a state.

Keywords: law, legal education, sense of justice.

Актуальність теми та постановка проблеми. Ще ніколи раніше інформація та освіта не були настільки доступними як на початку ХХІ століття. ООН одним із своїх програмних завдань визначає забезпечення до 2015 р. можливості отримання початкової шкільної освіти кожною дитиною світу, рівень грамотності мешканців країн Європи сьогодні становить 100%. Усвідомлення переваг освіти для будь-якого суспільства призводить до того, що освіта починає розглядатися як «стратегічно важлива сфера життя суспільства. Фактор розвитку нації та поглиблення її інтелектуального потенціалу є гарантом її самостійності та міжнародної конкурентноздатності» [2, с.191].

Концепція громадянської освіти визнана ефективною в Європі та США, набирає популярності і в Україні. Необхідність отримувати спеціальні навички тільки для того, щоб бути успішним активним громадянином держави означає, що суспільні відносини характеризуються значним ступенем складності та незрозумілості. Разом із тим, отримання громадянської освіти неможливе без освіти правової, без виховання належного рівня правосвідомості, уміння активно сприймати та критично оцінювати політико-правові про-

яви суспільного життя. Так, ще на початку ХХ ст. Леон Дюгі був переконаний, що «загальне виборче право можливе тільки у тій країні, де освіта є широко поширеною» [4, с. XXVII]. І. О. Ільїн робить навіть більш радикальний висновок. Для нього «роль права полягає у тому, що воно є могутнім засобом виховання людей для життя у суспільстві» [6, с. 83].

Питання правової освіти розроблялися найбільш визначними філософами, особливий внесок зроблено Платоном, Аристотелем, Ф. Аквінським, Н., Макіавеллі, Ж.-Ж. Руссо, Вольтером, Дж. Дьюї. В сучасній Україні слід підкреслити роботи О. Базалук, О. Пометун, Н. Мачинської, М. Іванова, О. Литвинова. Значна увага приділяється методичним розробкам викладання конкретних дисциплін у школі чи ВНЗ, але недостатньо проаналізованими залишаються історико-філософські засади правової освіти.

Виклад основного матеріалу. Освіта ХХІ століття, – це освіта для людини. Її стрижень – розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни [12, с. 6]. Освіченість стала неодмінною умовою формування можливості орієнтуватися у швидкоплинному житті. Тому сучасний учитель повинен своїх учнів навчати бути відкритими, готовими долати труднощі, орієнтуватися у новому інформаційному суспільстві, постійно самовдосконалюватися та прагнути самореалізації [2, с. 188].

Освіта сьогодні має давати всім членам суспільства інтелектуальні знання для участі у суспільному житті [13, с. 98]. Досягнення цього є досить важким завданням, особливо враховуючи той факт, що «традиційний формат навчання стимулює учнів концентруватися на запам'ятовуванні конкретних фактів, а не розумінні фундаментальних вихідних принципів» [14, с. 279]. Як показує практика, прилучення студентської молоді до правової культури збагачує її духовне життя, а знання нею своїх прав і обов'язків розширює можливості самореалізації. Правове виховання зміцнює життєву позицію, підвищує громадянську активність, загострює почуття непримиренності до негативних явищ [11, с. 118]. За словами І. О. Ільїна право готує душу кожної людини до того, щоб «пробудити у ній любов до ближнього», а тим самим сприяти формуванню упорядкованого суспільства, підґрунтям якого є братство, а не лише державно-владний примус (див. [6, с. 83–84]).

Знання людиною норм чинного у державі законодавства не обов'язково є свідченням правової освіченості. Так, дійсно, І. О. Ільїн спрavedливо підкреслює, що незнання позитивного права неодмінно призводить до сваволі сильного й заляканості слабого. Навіть більше – до неможливості життя у праві й по праву. Народ, який не знає законів власної держави, проживає життя поза правом, керується лише зачатками права (див. [5, с. 160–161]). Разом із тим, навіть досконале знання норм позитивного права не означає наяв-

ності у людини нормальної правосвідомості. І. О. Ільїн підкреслює, що формування простої законослужняності не є єдиним і найбільш складним завданням. За його словами, для цього достатньо лише «довгої й постійної дресури, яка йде з покоління до покоління, і може привчити душу до свідомого дотримання законної форми й законної межі поведінки» [5, с. 185].

Набагато складнішим й більш відповідальним завданням є виховання розвинутого рівня правосвідомості. На думку І. О. Ільїна, кожна людина має певний рівень правосвідомості поза залежністю від того, знає вона про це чи ні, чи усвідомлює необхідність позитиву власних в'язень про право й державу. Пей луховний орган неохвільний людині, він так чи інакше бере участь у всьому її житті навіть і тоді, коли людина скоює злочини, втирає свідів, зраджує свою батьківщину і т. д., бо слабка, потворна, пролажна, пабська, злочинна правосвідомість залишається правосвідомістю, хоча її душевно-духовна будова виявляється невіною, а її змісту і мотиви – помилковими або поганими [7, с. 224]. Іншими словами, людина не може обходитися без правосвідомості, бо будь-яка випадкова зустріч з іншою людиною, будь-яка розмова, будь-яке свідство, не кажучи вже про уголи і про участь у будь-якій громадській організації, ставить негайно питання про право і не право, про моє право і твоє право, про взаємні обов'язки, про закони і т. д. І кожне таке явище звертається до правосвідомості людини.

Сучасні і вітчизняні, і іноземні дослідники погоджуються із такими висновками І. О. Ільїна. Так, набирають популярності ідеї створення загальноєвропейської бакалаврської програми з правознавства, де викладалося б право без зв'язку з конкретною національною системою права [1, с. 10], а також створення умов для підготовки фахівців належного рівня, що сьогодні означає організацію навчального процесу в напрямку від підготовки «юристів-технологів» у бік «юристів-гуманітаріїв». Останнє не означає припинення ролі юридичної спеціалізації фахівців, скоріше це означає, що свої обов'язки він повинен свідомо виконувати у загальному контексті соціальних проблем [10, с. 185]. Отже, з'являється розуміння необхідності зміщення акцентів у професійній підготовці юристів, у стратегії правової освіти населення у цілому і опанування ними фактологічних знань про чинне у державі законодавство на формування світоглядної позиції щодо найважливіших правовідносин у державі, взаємовідносин права, особи й влади.

І. О. Ільїн вважає, що виховання здорової суспільної правосвідомості є процесом тривалим й надзвичайно складним. Вже згадувана «правова дресура», яка дозволяє забезпечити дотримання законодавства виключно через страх перед покаранням є лише першим етапом розвитку правосвідомості. Наступним етапом є вироблення у людей звички визнавати зовнішній авторитет державної влади й прийняті нею правові рішення. Свідома, принципова вказівка на те, що «це неприпустимо», а «це обов'язково», зроблена людиною людині з почуттям правоти і духовної гідності і підтримана

організованим рішенням «не допустити «і «наполягти», насправді є одним з найбільш могутніх засобів соціального виховання [5, с. 202]. Поява у людини внутрішнього відчуття правоти свідчить про перші успіхи на шляху формування здорової правосвідомості у громадянина.

Правова освіта має отримуватися протягом усього життя, кожна людина є відповідальною за стан свого духовного розвитку, саме від неї залежить остаточний результат правового виховання й процесу освіти. Разом із тим, концепція навчання протягом життя вимагає від педагога вміння організувати навчальний процес таким чином, щоб «знання не відштовхували учнів, а радше притягували їх; не лише приносили безпосереднє задоволення, а й стимулювали подальше навчання» [3, с. 28].

Основною метою правового виховання є усвідомлення кожним думки про те, що будь-яка людина – хто б вона не була і хоч би якими ознаками вона не відрізнялася, має однакове право жити, працювати, боротися за свої справедливі інтереси і розвивати свої духовні сили. І. О. Ільїн вважає, що зміцнення цього почуття в людях досягається особливо поширенням природного (тобто морально-вірного) права: підкоряючись йому, людина привчається бачити в кожному – рівного собі ближнього свого і поважати кожного, хто б він не був. Виховуючи так людину, право сприяє тому, щоб у суспільному житті людей запанував порядок, заснований на рівності [6, с. 83].

Основа нормальної правосвідомості дана кожній людині в вигляді волі до духу, що поборює в душі почуття права, почуття його необхідності, його гідності і його милі. Це невипадково почуття може і повинно бути укріплено і виховане в душах і доведено до стану правової совісті, тобто предметно вірної і вольової любові до правового закону. І ось процес пізнання збігається тут до певної міри з процесом виховання: кожне успішне пізнання відкриває щось нове і сприяє самовихованню: нормальна правосвідомість має жити і зростати в тому, хто її досліджує, і може досліджуватися тільки тим, хто виповнює її в собі. Це є не індукція і не дедукція, але систематична інтуїція предмету, що твориться в процесі самовосконалення, або, що те саме, – це є «самопізнання» у сенсі Сократа [5, с. 406]. Такими є основні риси концепції правової освіти і виховання І. О. Ільїна.

Висновки. Завжди існує необхідність поєднувати будь-які перетворення в суспільстві із формуванням людини, що відповідає б моделі перетвореного суспільства. Без такого поєднання влада в суспільстві приречена постійно зіштовхуватися з напівсвідомим опором тієї частини населення, умови існування якої, в першу чергу матеріальні, погіршуються в результаті перетворень [8, с. 64]. Саме до таких висновків приходять І. О. Ільїн у своїх дослідженнях, присвячених питанням правового виховання та освіти. Для І. О. Ільїна «самостійність духу означає право на освіту та розвиток душі і на самоврядування людини як вільного

суб'єкта права» [5, с. 198]. При аналізі проблем індивідуальної чи суспільної правосвідомості завжди необхідно пам'ятати про те, що істинна освіченість, відсутність якої унеможливорює самотійність буття людини, її незалежність від повсякчасної кон'юнктури, не дається нам одразу; вона невпинно твориться самим нашим життям, запитаннями, що ми їх ставимо собі, та випробуванням себе [9, с. 27].

Висновки І. О. Ільїна особливо актуальні в умовах сучасної України, враховуючи значну поширеність правового нігілізму серед населення та постійних модернізаційних процесів у системі освіти.

Бібліографічні посилання

1. Антонов М. В. Различие и единство во взаимодействии правовых культур в XXI веке [Текст] / М. В. Антонов, А. В. Поляков, С. И. Максимов // Проблемы философии права. XXIII Всемирный конгресс международной ассоциации философии права и социальной философии. – 2008–2009. – Т. VI–VII. – С. 7–17.
2. Базалук О. Філософія освіти: її роль та місце в системі філософського знання [Текст] / О. Базалук / Філософські обрії. – 2010. – № 23. – С. 187–200.
3. Д'юї Дж. Досвід і освіта [Текст] / Джон Д'юї. – Львів : Кальварія, 2003. – 84 с.
4. Дюги Л. Предисловие автора к русскому переводу [Текст] / Дюги Леон // Конституційне право: Загальна теорія держави. – Одеса: Юридична література, 2005. – С. XXI–XXX.
5. Ильин И. А. О сущности правосознания [Текст] / И. А. Ильин // Собр. соч. : в 10 т. – М. : Русская книга, 1994. – Т. 4. – С. 149–414.
6. Ильин И. А. Общее учение о праве и государстве [Текст] / И. А. Ильин // Собр. соч. : в 10 т. – М. : Русская книга, 1994. – Т. 4. – С. 45–148.
7. Ильин И. А. Путь духовного обновления [Текст] / И. А. Ильин // Собр. соч. : в 10 т. / Сост., вступ. ст. и коммент. Ю. Т. Лисицы. – М. : Русская книга, 1996. – Т. 1. – С. 37–282.
8. Іванов М. С. До проблеми з'ясування змісту громадянської та політичної освіти [Текст] / М. С. Іванов // Наукові записки. – Т. 21: Політичні науки. – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2003. – С. 64–68.
9. Кримський С. Ранкові роздуми [Текст] / С. Кримський. – К. : Майстерня Білецьких, 2009. – 120 с.
10. Литвинов О. М. Проблеми історії філософії права як навчальної дисципліни в контексті відродження вітчизняної філософії права [Текст] / О. М. Литвинов // Проблеми філософії права. – 2003. – Т. 1. – С. 184–186.
11. Мачинська Н. І. Правове виховання як складова гармонійного розвитку особистості [Текст] / Н. І. Мачинська // Педагогічний процес: теорія і практика: Зб. наукових праць. – К. : Вид-во «ЕКМО». – 2009. – № 1. – С. 112–120.
12. Сучасні шкільні технології [Текст] / Упоряд. І. Рожнятовська, В. Зоц. – К. : Ред. загальнопед. газ., 1996. – 112 с.
13. Шнаппер Д. Про модерну концепцію нації [Текст] / Д. Шнаппер; пер. з фр. Р. В. Мардера. – Харків: Фоліо. – 223 с.

14. **Patrick McCarthy J.** Active Learning Techniaues Versus Traditional Teaching Styles: Two Experiments from History and Political Science [Text] / J. Patrick McCarthy, L. Anderson // Innovative Higher Education. – Vol. 24. – No. 4. – 2000. Summer. – P. 279–294.

Надійшла до редколегії 26.01.11

УДК 13:82.01

В. Ю. Попов

Донецький національний університет

ВИКЛИК ПОСТМОДЕРНУ: НОВА ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСКА МЕТОДОЛОГІЯ?

Піддаються критиці історико-філософські методологічні новації постмодернізму, зокрема, деконструкція Ж. Деррида. Автор наголошує на методологічних можливостях використання герменевтики в сучасних історико-філософських дослідженнях.

Ключові слова: постмодернізм, концепт, деконструкція, граматологія, «колаж», «слід», герменевтика.

Подвергнуты критике историко-философские новации посмодернизма, в частности деконструкция Ж. Деррида. Автор указывает на методологические возможности использования герменевтики в современных историко-философских исследованиях.

Ключевые слова: постмодернизм, концепт, деконструкция, грамматология, «коллаг», «след», герменевтика.

In the article criticized the posmodern historical-philosophical innovations, particularly deconstruction, J. Derrida. The author points out the methodological possibilities of using hermeneutics in contemporary historical -philosophical studies.

Key words: postmodern, concept, deconstruction, grammatology, «collage», «should», hermeneutics.

Як певна методологічна стратегія, певний спосіб філофування постмодернізм – це явище останніх десятиліть минулого сторіччя. Як зазначає Мирослав Попович, «слово «постмодернізм» народилося зовсім недавно – у травні 1980 р. Про свою приналежність до «постмодерну» заявили спочатку декілька філософів, переважно лівих і в недалекому минулому навіть дуже лівих. Чисто камерні дискусії про вік Просвітництва і постмодерн раптом переросли на захоплення досить широких кіл інтелектуальної та митецької еліти найновітнішою культурою і найновітнішою епохою, осмисленою як духовний кінець буржуазного суспільства і початок Найновітнішого часу» [1, с. 467].